

Gerald Häfner

Miks demokraatia üha olulisemaks muutub

Warum Demokratie immer wichtiger wird

„Nakkusahelate katkestamine“ – selle eesmärgiga on ülemaailmselt piiratud kõikide inimeste liikumist. Ülekaalukas enamus järgib soovitusi või korraldusi. Siiski on ka kriitikat kõikehõlmavate piirangute suhtes. Vestlus Gerald Häfneriga. Küsimusi esitas Wolfgang Held.

Kuidas võib globaalset aja mahavõtmist poliitiliselt hinnata?

Keegi ei või täna kindlalt öelda, kas areng muutub veelgi dramaatilisemaks või kas siiski mõni stsenaarium ei osutu ülepingutatuks. Sellises olukorras leian ma, et must-valged käsitlused ja vaenlasepildid on ohtlikud. Mitte aga järelemõtlemine põhjuste, alternatiivide ning eelkõige sobiva tee üle tulevikku pärast seda kriisi. Sest see peidab endas, nagu iga kriis, lisaks ohtudele ka võimalusi. Meie maailma kiire askeldus jõuab üheks hetkeks rahusse. See annab meile aega – ja võimalust peatuda ja küsida, mis on tegelikult oluline ja kuidas me tulevikus elada tahame. Individuaalselt – ja ühiskondlikult. 2008. aastal peeti veel panku süsteemi oluliseks osaks. Täna me õpime: need on inimesed, kes meie toiduaineid külvavad, saaki koristavad ja meid varustavad, lapsi hoiavad, haigeid ravivad, vanureid hooldavad. Nad seisavad sissetulekute skaala lõpus. Me seisame dramaatiliste majanduslike läbimurrete ja sotsiaalsete murrangute ees. Nüüd peab tegema ettepanekuid, kuidas võiks välja näha tuleviku inimkeskne majandus-, tervishoiu- ja sotsiaalsüsteem.

Kas meil puuduvad seadused ja reeglid sellise pandeemia jaoks?

Jah, need puuduvad. Kõikjal valitseb ebakindlus. Valitsused kõnnivad õhukesel jääl. Nad otsustavad jooksvalt, ilma valmis plaanita ja ilma täpsete seaduslike eeldusteta. Mõõdukamad kasutavad ajaliselt piiratud korraldusi. Teised kuulutavad välja eriolukorra või kasutavad isegi sõjaõiguse abinõusid. Mõned teevad seda kõheldes ja vastumeelselt. Teised aga satuvad ohtlikku keerisesse. Oht on tohutu, et selles pandeemias seadustatakse ja seatakse sisse totaalse järelevalve ja kontrolli süsteemid, mis siis enam ei kao. On tugevaid jõude, ka riigiõiguse asjatundjate hulgas, kes tahavad nüüd seda eriolukorda võtta kui volitust kodanike liikumis-, arvamus- ja kogunemisvajaduste piiramiseks. Normaalsel olukorda võib ette kujutada – ja reguleerida. Aga eriolukordi võib ainult piiratult eelnevalt normeerida, just kuna nad ei ole tegelikult ennustatavad. Oluline on: kõigel, mida praegu tehakse, peab olema lõpp. Seejärel vajame me jälle piiramatut õigust. See kaitseb kodanike vabadust ja piirab riigi ja majanduse võimu ja kasumipüüdlust.

Seetõttu toimub poliitikas olukorrast lähtuv jooksev tegutsemine?

Jah. Mõned mõtlevad seetõttu: kui peab otsuseid tegema olukorrast lähtuvalt, siis ei ole demokraatia enam oluline. Mina näen seda vastupidi. Sest nii ebakindlas, pretsedenditus olukorras sõltub kõik küsimusest: kas ma võin usaldada neid inimesi, kes praegu otsuseid teevad? Kellele nad aru annavad? Mis neid ajendab? Kelle nimel ja huvides nad tegutsevad? Ja ma tahaksin, et inimesed astuksid arutellu ja hindaksid: parlamendis, avalikkuses, otsestel hääletustel ja lõpuks ka poliitilistes valikutes. Demokraatia kvaliteeti ei saa mõõta sellega, kas kõikideks puhkudeks on raamatus olemas

valmis seadus, vaid sellega, kas tema toimimine on piisavalt avatud ja paindlik, et jõuda ka äärmuslikes olukordades demokraatlikult õiguspärastel viisidel sobivate ja mõõdukate otsusteni.

Kas riigijuhid on seetõttu igapäevaselt meedias nähtavad?

Jah. Kriisis on otsustavad inimesed. Meie kõik, iga üksik – aga eriti just valitsusjuhid. Nendel on praegu tohutu vastutus. Neid ei saa kadestada. Ja nad tegutsevad äärmiselt erinevalt. Ameerika kommentaatorid kiidavad Saksa kantsleri mõõdukat kõnet: terve kõne, ilma kedagi ründamata, halvustamata, süüdistamata! Trump seevastu võitleb (pärast probleemi salgamist) sõjaõiguse abil selle „väljamaa viirusega“. Ka Macron kuulutab välja sõja – viiruse vastu. Orban keelab kriitilised kommentaarid ja jätab valimised, hääletused ja parlamendi igakülgseks ilma võimuta.

Otsustav on ka küsimus, kes kirjutab tegelikult stsenaariumi, mille järgi need võimurid joonduvad. Need on praegusel ajal eelkõige viroloogid. Neil on enneolematu võim. Õnneks on nende hulgas ka mõõdukaid, mõistlikke inimesi. Viroloog Berliinis Charité haiglas näiteks kaalutleb ja kõneleb avalikult sellest, kuidas tema hinnangud on kriisi jooksul muutunud, ning mõnab, et võib jõuda ka teistsugustele järeldustele. Minu tundeotsus oleks seetõttu öelda: see on pigem tõend meie ühiskonna inimlikustumisest, et ta ei teosta külmade silmadega kulu-tulu arvestusi ega lase ühel nakkusel „läbi marssida“, vaid püüab seda selliselt pidurdada, et võimalikult kõiki, kes abi vajavad, saaks ka meditsiiniliselt abistada, riskimata seejuures meditsiinilise hoolekande kokkukukkumisega.

Sellest hoolimata: viroloog on ainult üks vaatenurk. Seejuures väga piiratud. On vaja ja on olemas teisi. Ja mis paistab virooloogiliselt õige, see võib teisest vaatenurgast olla täiesti vale. See kehtib juba meditsiiniliselt: pikaajaliselt veelgi tähtsam kui võitlus viiruse vastu on meie vastupanuvõime, võime tervenemiseks, selleks, et me suudaksime selliste viiruste „rännakutele“ vastu pidada ja neid omaks võtta. Seejuures tugevdavad meid valgus, soojus, liikumine, kohtumised, kogukond, mõtestatud tegevus, tunne, et oleme olemas teiste jaoks, oleme nende poolt hinnatud ja vajatud ... täpselt see, mida praegu takistatakse. Niisiis on pakiliselt vajalik avada arutelu ning kaasata ka sotsiaalseid, pedagoogilisi, antropoloogilisi, sotsioloogilisi ja filosoofilisi vaatepunkte.

Stsenaariumeid tõsiselt võtta, seda nõuab Fridays for Future – nüüd kaasavad vastutajad nõu küsimiseks virolooge ja epidemiolooge.

See on juba hullumeelne. Kui meie lapsed hüüdsid: „Maa on palavikus!“ ja nõudsid koheseid meetmeid, siis ei toimunud midagi. Aga kui kõlas: „Meie võime palavikku jääda!“, oli korraga kõik vaikne. Isegi lennukid jäid maa peale. Mõlemad põhinevad teaduslikel stsenaariumitel. Ainult: üks kord puudutab see meid otseselt ja teisel puhul puudutab see alles liustikke, meresid, kliimat – ja seejärel meid.

Sellest hoolimata: me ei vaja enam võimu „teadusele“, vaid järjest enam kõikide osalust arutelus ja tulevikku puudutavates otsustes. Mida raskemad on ajad ja pakilisem on häda, seda olulisemaks muutuvad arutelu tuleviku üle, demokraatia küsimus ning samuti moraalsus ja vastutajate vastutustunne.